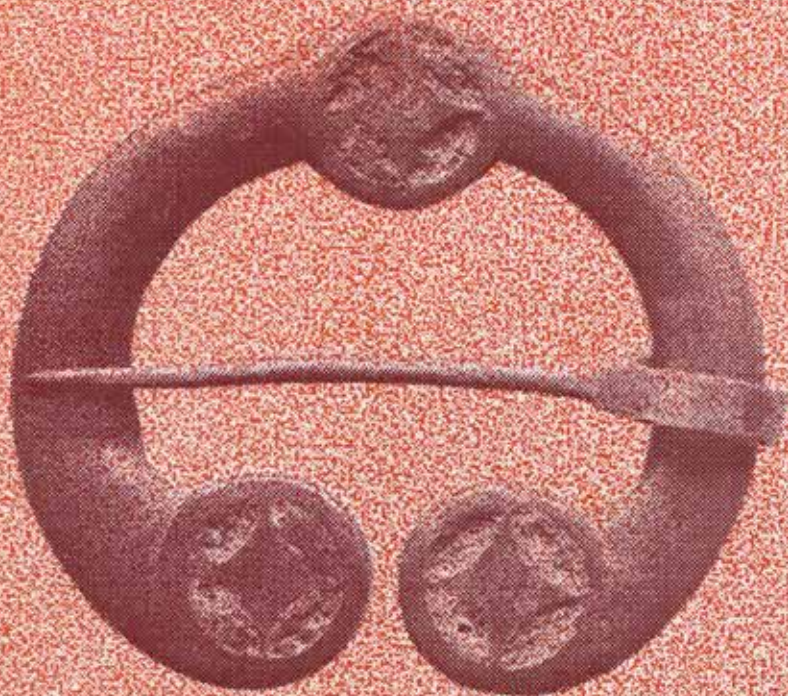
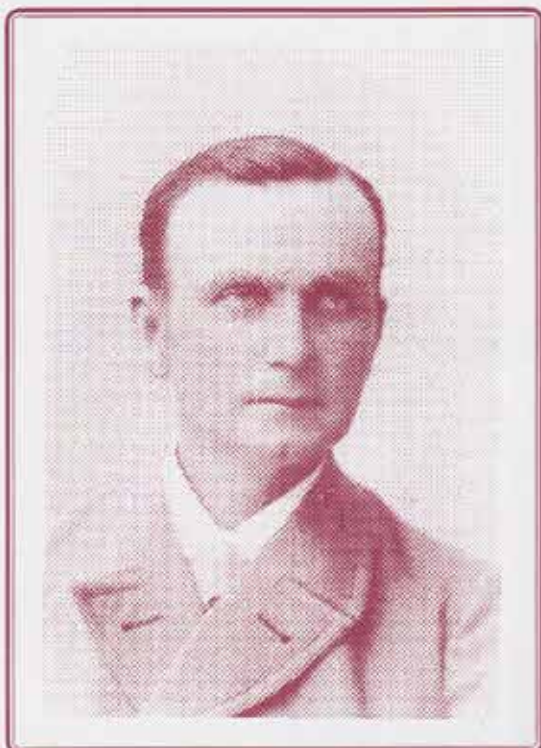

Knuutila

Pentin päivistä 2000-luvulle

Siuro-Seuran 25-vuotisjuhla-julkaisu

Kartanon isäntä Frans Knuutila

**Kuvituksena käytetyt tekstit ovat
Frans Knuutilan almanakoista
vuosilta 1883 - 1919**

**Kannen kuva: Knuutilan solki
rautakausi 300-luvulta jKr
Julkaistu Muscoviraston luvalla**

**© Siuro-Seura ja tekijät
Painopaikka Siuronkosken Paino
Siuro 2002**

K n u u t i l a

Pentin päivistä 2000-luvulle

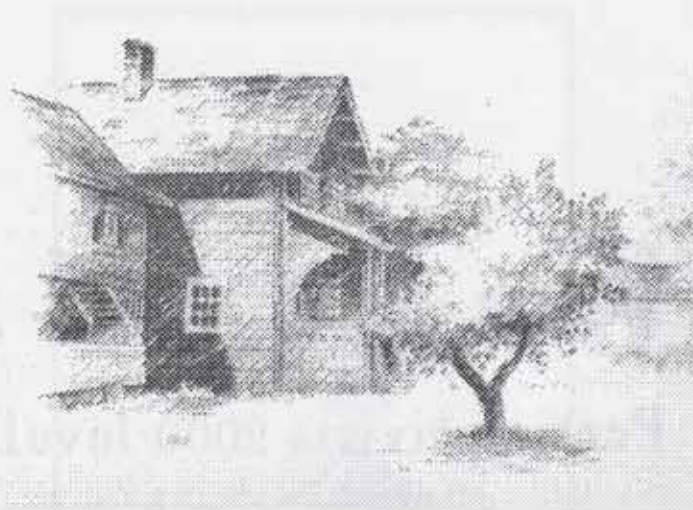

Toimituskunta

Marketta Kalmanlehto
Kauko Kivimäki
Pekka Virtanen

Siuro-Seuran 25-vuotisjuhlajulkaisu

Knuutila. Teo Louhas 1992

Siuro-Seuran 25-vuotisjuhlajulkaisu keskittyy historiaan. Seuran omaa historiaa kartoittavan katsauksen jälkeen kerrotaan kahdesta Knuutilan kartanossa vaikuttaneesta henkilöstä. Täällä 1400-luvulla asunut Pentti Lydekenpoika oli aikansa mahtimiehiä. 1500-luvulla eläneen Kaarina Hannuntyttären kiehtovat ja kirjavat elämänvaiheet kytkeytyivät monin tavoin Pirkkalaan ja Penttilän kylään. Frans Knuutilan almanakoista otetut tekstit kertovat autenttista kieltä tilan arkipäivästä yli sadan vuoden takaa. Kannen kuva esittää kylämme merkittävintä muinaislöytöä, Knuutilan solkea, joka on peräisin rautakaudelta 300-luvulta jKr.

Siuro-Seura kiittää kirjoittajia, Nokian kaupungin kulttuurilautakuntaa ja tukijoita, jotka mahdollistivat tämän julkaisun jakamisen maksutta kyläläisten kotiseututietoutta kohottamaan. Julkaisu löytyy myös internetistä, osoitteesta www.siuro.net.

Julkaisutoimikunta

Marketta Kalmanlehto
Kauko Kivimäki
Pekka Virtanen

Pekka Virtanen:

Neljännesvuosisata kotiseututyötä

- muistumia Siuro-Seuran
matkan varrelta

Maailma verkottuu, Eurooppa yhden-tyy, läänit laajennettiin, kunnat yhdistyvät ja liittoutuvat. Mutta paikkakunnat pysyvät paikoillaan. Hallintorajojen siirtely ei muuta ihmisten luomia kyliä ja kaupunkkeja, elämäntapoja ja paikalliskulttuureja. Näin on myös Siurossa. Vaikka Siuro ja siurolaiset muuttuvat siinä kuin muokin maailma, siurolaisuuden ei tarvitse laimistua. Pyhäjärvestä Kuloveteen laskevan Nokianvirran suulle ja Jokisenjärvestä Kuloveteen virtaavan Siuronkosken rannoille on vuosisatojen kuluessa juurtunut villi mutta viisas kansa ja kylä.

Paljon puhuttu globalisaatio eli 'maapalloistuminen' merkitsee parhaimmillaan sitä, että opimme ymmärtämään ja suvaitsemaan toisiamme entistä paremmin ja sen ansiosta myös paikallisuus saa kukoistaa. Pahimmillaan elinvoimaisetkin paikalliskulttuurit jyrätään tasaiseksi matalaksi ja tehokkuuden nimissä. Nykyaika haastaa pitämään huolta paikkakuntien olemaisuudesta. Tässä huolenpitotyössä tarvitaan sekä ymmärtäviäistä hallintoa että aktiivisia kansalaisia. Kotiseutuyhdistykset ovat paikallisen kansalaisaktiivisuuden perinteinen ilmenemismuoto.

Siuro-Seura on yksi Suomen sadoista kotiseutuyhdistyksistä. Sääntöjemme toisessa pykälässä sanotaan:

"Seuran tarkoituksena on työskennellä toimialueensa sivistyksellisten, sosiaalisten ja taloudellisten olojen kehittämiseksi alueellisen olemaisuuden pohjalta lähtien, osallistua ja pyrkiä vaikuttamaan tätä koskevaan yhteiskuntasuunnitteluun, toimia kokonaisvaltaisen kotiseututyön tavoitteiden saavuttamiseksi paikalliskulttuurin ja -historian tallennuksen, ympäristönsuojelun ja maisemanhoidon sekä matkailun aloilla sekä työskennellä asukkaiden kotiseututuntemuksen ja -kiintymyksen sekä viihtyvyyden ja paikallishengen lisäämiseksi."

Miten Siuro-Seura on onnistunut toimimaan näiden tavoitteiden puolesta? Vastata voisi rakentamalla vuosikertomuksiin ja muihin dokumentteihin sekä haastatteluihin perustuvan kattavan historiikin. 25-vuotispäivä ei ole tarpeeksi juhlava sellaisen julkaisemiseen. Vastaan muistelemalla kulunutta neljännesvuosisataa sieltä täältä.

Somman Ossi pani töpinäksi

Muutin Siuroon samana vuonna kun Siuro-Seura perustettiin, siis 1977. Vuonna 1982 seuran puheenjohtaja Ossi Somma kysyi, olisinko kiinnostunut liittymään seuraan ja rupeamaan sen sihteeriksi. Suostuin, vaikka epäilinkin onko vasta muutaman vuoden kylässä asunut henkilö riittävän siurolainen. Tehtäviäni helpotti se, että Eero Järventausta toimi Siuro-Seuran arkistonhoitajana ja laati mm. vuosikertomukset niin pitkään kuin voimia riitti. Hän kirjoittaa seuran ensimmäisessä vuosikertomuksessa yhdistyksen perustamisesta:

"Viime helluntailauantainahan se tapahtui juuri muutamaa minuuttia ennen Siuron kirkonkellojen juhlakuulutusta. Samana päivänä, 27.5.1977, jolloin Siuron ala-asteen oppilaitten toimittama koululaislehti Kimmakkeen 30-vuotisjublanumero oli saatu valmiiksi. Olin juuri palannut saunasta sieraimissani vielä suven ensimmäisen vihdan bienuoksu. Silloin soitti kuvanveistäjä Ossi Somma ja kysyi:

- Oletko sitä mieltä, että täällä tarvittaisiin sellainen kotiseutuyhdistys kuin Siuro-Seura, johon voitaisiin koota ihmiset yli puoluerajojen?"

Siuro-Seuran syntyminen voidaan lukea kuvanveistäjä Ossi Somma ansioksi. Kaiken takana on kuitenkin nainen. Sommien muutettua Siuroon vuonna 1975 Sinikka Somma nimitäin sanoi Ossille, että rupeapa kalastamaan, jos vaikka sinustakin tulisi samanlainen komea ja ahavoitunut mies kuin kalastajat aina ovat. Ossi ostikin katiskan ja rupesi pitämään sitä Knuutilan rannassa. Käydessään kokemassa katiskaa hän katseli murheissaan kaunist aittarakennusta, joka oli pahasti ränsistynyt. Ossi kertoi huolensa rakennuksen tuhoutumisesta naapurilleen Rai-

mo Jokiselle, joka tiesi, että Knuutila on Nokian kaupungin omistuksessa. Toimenmiehenä Ossi marssi kaupunginjohtaja Varangin puheille. Tämä sanoi, että kaupungilla ei ole rahaa rakennuksen kunnostukseen ja arveli, että sille käy samoin kuin muutamalle muulle Knuutilan rakennukselle oli jo käynyt, eli se hajoitetaan polttopuiksi. Ossi oli kauhuissaan ja kysyi, saako kaupungilta rahaa tavaraan, jos rupeaa siurolaiset kunnostavat rakennuksen talkoilla. Kävi ilmi että se olisi mahdollista, mutta tuen anomiseksi piti perustaa yhdistys. Ossi soitti hetimiten opettaja Eero Järventaustalle, joka oli tunettu siurolainen kotiseutumies, ja ehdotti kotiseutuyhdistyksen perustamista.

Niin siis Knuutilan kunnostusta puuhaavat henkilöt päättivät kutsua koolle Siuro-Seuran perustavan kokouksen, joka pidettiin aikaleimatta, 13.6. 1977 Siuron koululla.

Aitta pelastettiin tuholta, ja siitä alkan työ Knuutilan kartanoalueen kehittämiseksi ja toiminta siellä ovat olleet se konkreettinen kotiseutuprojekti, ikään-

27 p. Täällä on Suomen juuri
ruhtinaan Aleksander III.
Kruunausjuhlatilaisuus, Mon-
kora Aleksanderin omalla ka-
nis ilma ylentää tätä koki-
aa juhlatilaisuutta.

---

28 p. Kuvain pellavat

31 p. Tappari poiki Tamman
Jan

Helmikuu 1883

kuin selkäranka, jonka ansiosta Siuro-Seura on pitänyt pystyssä kotiseutuaatetta. Tämäkin kirjoitus keskittyy Knuutilaan. Mainitsen muutamia tapahtumia, jotka ovat jääneet mieleeni ja tuntuvat tärkeiltä käännekohtilta Knuutilan kehittämis-työssä. On kuitenkin syytä muistuttaa, että Siuro-Seura ei ole mikään Knuutila-Seura. Vuosien varrella kotiseutuaatetta on seuran nimissä tullut vaalittua varsin monipuolisesti. Mainittakoon esimerkiksi 80-luvulla järjestetyt SIKULI-tapahtumat, Siuronkosken teollisuuden muistomerkin pystytys seuran 10-vuotisjuhlien yhteydessä vuonna 1987 ja vuonna 1998 julkaistu kotiseutupeli, johon käytettiin seuran 20-vuotislahjaksi saamat rahat.

Ympäristö

Nokian Uutisissa oli 25.6.1985 pääkirjoitus otsikolla "Ympäristöä kohentamaan". Kirjoituksessa kerrottiin Suomen Kunnallisliiton julistamasta ympäristön parantamiskilpailusta ja mainittiin, että esimerkiksi vireä Siuro-Seura voisi ryhtyä miettimään kilpailuun osallistumista. Olin silloin Siuro-seuran sihteeri ja soitin lehteen tiedustellen, mistä saisi tietoa kilpailusta. Saimme kilpailuaineiston pääkirjoituksen tehneeltä Vuokko Suuniitulta, kiitimme hyvistä vinkistä ja päätimme esittää Nokian kaupungille Knuutilan ilmoittamista kilpailuun. Seuraavien kahden vuoden aikana kartanoalueen kunnostus sai kilpailun ansiosta uutta vauhtia. Taloja maalattiin ja ehostettiin, perustettiin nurmikoita, pöheiköitä ja ränsistyneitä kuusialtoja raivattiin, tehtiin teitä ja kaivettiin salaojia jne. Knuutila vei voiton omassa sarjassaan, ja vuonna 1987, seuran täyttäessä kymmenen vuotta, puheenjohtaja Esa Martikkala, varapuheenjohtaja Ossi Somma ja apulaiskaupungin-

johtaja Matti Vettenranna saivat kunnian käydä valtioneuvoston juhlahuoneistossa Smolnassa puristamassa ministeri Bärundin kättä. Palkinnoksi saatiin kymmenentuhatta markkaa puhtaana käteen. Palkintorahat investoitiin mm. ruohonleikkuriin.

Ympäristökilpailussa menestyminen avasi silmiä näkemään Knuutilan ympäristöarvot. Siuro-Seura on jatkanut ympäristölinjalla mm. kunnostamalla uima- paikan ja rakentamalla lintutornin. Sadat kyläläiset ovat tutustuneet luonnonympäristöön seuran järjestämällä lintu-, kasvi- ja perhosretkillä. Parin vuoden takaisen Myötävirta-projektin ansoista Knuutilaan saatiin myös laivalaituri. Knuutilan alueesta on parhaimmillaan luotavissa lisäksi valtakunnallista tunnustusta saavuttava miljö, jossa kulttuurimaisemaa ja rakennettua ympäristöä vaalitaan luonnonarvoja kunnioittaen ja paikan virkistysmahdollisuuksia kehittäen.

Päärakennus - pietteetillä entisöity kulttuuriarre

Nokian kauppalan ja Frans Knuutilan perikunnan vuonna 1964 tekemään kaupakirjaan merkittiin, että Mauno Knuutilalla ja hänen sisarellan Katri Hirvosella on elinikäinen asumisoikeus tilan päärakennuksessa. Mauno Knuutilan kuoltua vuonna 1989 päärakennuskin tuli Nokian kaupungin hallintaan. Siuro-Seura järjesti 15.8.1989 Knuutila-päivän, johon kutsuttiin kaupungin virkamiehiä. Tarkoituksena oli miettiä ja ideoida päärakennuksen tulevaisuutta. Asiantuntijaksi ja neuvonantajaksi mukaan oli kutsuttu myös Tampereen museotoimenjohtaja Martti Helin. Mieleeni on jäänyt, miten Martti Helin käytti korttipelivertautusta ja sanoi, että nyt on oikea hetki valtata, kun oli kysymys päärakennuksen irtaimiston

ostamisesta. Neuvottelut perikunnan kanssa onnistuivat, ja kulttuurihistoriallisesti arvokas kalusto ja esineistö siirtyivät Nokian kaupungin omistukseen.

Päärakennuksen ja irtaimiston kohtalo pähkäiltiin joitakin vuosia, ja mm. Tampereen teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosasto ideoi oppilastyönä kartanoalueen kehittämistä. Työvoimatoimiston kanssa viriteltiin ammattikursssia huonekalujen entisöinnistä, mutta se ei onnistunut ensi yrittämällä 90-luvun alussa. Vuonna 1995 istuin Nokian kaupungin EU-projektisihteerin Soile Vuorisens kanssa Kuntoutujan työpajan kahvihuoneessa, kun Soile kysyi, vieläkö Knuutilan tuolit ovat entisöimättä. Totesin että siellä olisi entisöitävä koko kalusto ja saman tien voisi entisöidä talonkin. Siitä kahvipöytä-ideasta sai alkunsa Knuutilan päärakennuksen kunnostaminen EU-projektin ammattikurssien ja työllistämistuen avulla. Siuro-Seuran täyttäessä 20 vuotta 1997 voitiin juhlia entisöidyn päärakennuksen avajaisia.

Tänään voidaan todeta, että päättäjät tekivät viisaasti uskoessaan Martti Heliniä ja hankkiessaan Knuutilan irtaimiston Nokian kaupungin haltuun. Olemme saaneet päärakennukseen miljöön, jota ei ole liioitettua kutsua kulttuuriaarteeksi. Päärakennus on arvokas erityisesti siksi, että siinä pieteeillä entisöityihin tiloihin on voitu sijoittaa kalustoa ja esineistöä, jotka kiinnittyvät aidosti tilan historiaan.

Kirjastokin on Knuutilan suvun hankkima. Rakennuksesta ei kuitenkaan ole tehty mitään kotimuseota, vaan elävä ja toimiva juhlapaikka, joka on kaupungin kulttuuritoimen hallinnassa.

Knuutilan päärakennuksen kunnostaminen oli malliesimerkki siitä, miten isojakin hankkeita voidaan toteuttaa työvoimahallinnon, kunnan ja kansalaisjärjestön yhteistyönä. Sittemmin tällainen kolmikantayhteistyö on vakiintunut kanavaksi, jonka kautta EU:n ja valtion tukirahoja jaetaan maakuntiin. Kun rahoitusta oli tarjolla, Siuro-Seura ei jähkaillut, vaan suuntasi katseen 'takapihalle' jääneen aittarakennuksen kehittämiseen.

Aitta-ateljeesta Aittahotelli

Vuonna 1904 Knuutilaan valmistui rakennusmestari Heikki Tiitola suunnittelema rakennus, jossa oli kahdeksan varastoaitan lisäksi neljä huonetta käsittävä asunto-osa. Edellä kerrottu Siuro-Seuran synty liittyy nimenomaan tämän rakennuksen pelastamiseen. Muistitiedon mukaan Hilja Knuutila oli käyttänyt asunto-osan yläkerran huoneita ateljeenaan, ja Siuro-Seura päätti nimetä rakennuksen Aitta-ateljeeksi. Ateneumin käynyt Hilja olisi varmasti ollut iloinen siitä, että Knuutilassa alettiin 80-luvulla järjestää kuvataidekursseja. Nokian kuvataiteilijoiden ja kulttuuritoimen organisoimat, tasokkaiden taitelijoiden vetämät kesäkurssit oli-

*7 p. on Knuutilan vero ja vuokra
maksu Tampereelle
Keskivero kiinta on Puolit
työnä 23 mf 30 p. Khr at Ron 5 p.
Kaurat 10 m 65 p työnä.*

Tammikuu 1886

vat suosittuja ja niille tuli osanottajia kauempaakin. Kurssilaiset majoittuivat monena kesänä aitta-ateljeen tiloihin. Siuro-Seuralle esitettiin toiveita majoitusolojen parantamisesta, ja myös juhlien järjestäjät kyselivät usein yöpymismahdollisuutta Knuutilassa. Majoituksesta oli siis kysyntää, ja toisaalta Knuutilan kehittäminen ja käytön monipuolistaminen edellytti majoitusta.

Puheenjohtaja Jyrki Kankaisen ansiosta Siuro-Seura ryhtyi tuumasta toimeen vuonna 1998, haki Kantri ry:ltä suunnittelurahoituksen ja sai Nokian kaupungilta luvan ryhtyä suunnittelemaan aitta-ateljeen muuttamista majoitustiloiksi. Aittahotellin rakennusprojekti kaikkine käänteineen on oma tarinansa, joka on syytä kertoa vasta sitten kun tiedämme sen lopun. Marraskuussa 2002 urakka on puolivälissä. Valmistu pitäisi olla 2004, rakennuksen täyttäessä sata vuotta. Aittahotellista on tulossa Knuutilalle, Siuro-Seuralle ja koko Siurolle piristysruiske, jonka eteen kannattaa ponnistella, vaikka hetkittäin tuntuu, että haaste on liian iso. Teknis-taloudellisten asioiden hoitaminen vie tässä vaiheessa resursseja muulta toiminnalta, ja sitä tärkeämpää on pitää mielessä kirjoituksen alussa siteeratut Siuro-Seuran säännöt: sinänsä tärkeä Knuutilan rakennusten kunnossapito ja niiden käytön kehittäminen ovat alisteisia yhdistyksen varsinaiselle tarkoitukselle, joka on kotiseutuaatten ja -kulttuurin vaaliminen.

Historiaa, kulttuuria ja kyläenergiaa

Tähtihetkenä Siuro-Seuran taipaleelta mieleeni on jäänyt "Pentinpäivä" 20.3.1999. Kymmenet siurolaiset ynnä Kaupilan Aimon hevonen ja Parviaisen Eilan

kana esittivät Juha Ruusuvuoren kirjoittaman näytelmän "Törkeä asia Siuron käräjillä". Kirsikka Arkimiehen ohjaama näytelmä kertoi Knuutilassa 1400-luvulla asuneen Itä-Satakunnan kihlakunnantuomarin Pentti Lydekenpojan pitämistä käräjistä. Kevättalvisena iltana esitetty ulkoilmanäytelmä oli paitsi yleisömenestys myös taiteellinen menestys, ei vähiten elävin tulin valaistun Knuutilan pihamiljöönsä ansiosta. Näytelmän jälkeen väenpirtti pullisteli yleisöstä, kun yliassistentti Tapio Salminen Tampereen yliopistosta piti esitelmän Pentti Lydekenpojasta ja filosofian tohtori Anna-Maria Vilkuna kertoi keskiaikaisista ruoista ja ruokatavoista. Illan päätteeksi oli pidot, joihin Siuro-Seuran emäntäväki oli valmistanut keskiaikaisilla resepteillä mm. hernetuuvinkia, verimakkaraa, uunisipuleja, hunajakakkuja ja simaa. Pentinpäivänä koki, mitä kotiseututyö voi olla parhaimmillaan, ja viimeistään silloin Siuro-Seura ansaitsi paikkansa varteenotettavana kulttuurijärjestönä. Tapahtuma oli ainutkertainen, mutta Pentinpäivän idea asiaa, kulttuuria ja viihdetä yhdistävänä tapahtumana jäi elämään Lydeke-päivien muodossa.

Siuro on voimakas kylä. Meillä on kivi-kauteen ulottuvaa historiaa henkivä kylämiljöö ja upea luonnonympäristö, meillä agraarinen ja teollinen perinne yhdistyvät ainutlaatuisella tavalla, meillä on aktiivisia asukkaita ja kulttuurienergiaa. Tietoisuus kaikesta tästä on se henkinen resurssi, jonka varassa jaksaa talkoilla ja hoitaa yhdistysrutiineja arkisempinakin aikoina.

Pekka Virtanen

Siuro-Seuran sihteeri 1982-1985

Siuro-Seuran puheenjohtaja 1991-1995

Siuro-Seuran puheenjohtaja 1999-

Tapio Salminen:

Pentti Lydekenpoika (Djäkn)

Hämeen linnan vouti ja yläsatakunnan kihlakunnantuomari,
Knuutilan kartanon ensimmäinen tunnettu isäntä

Penttin sukujuuret

Pentti Lydekenpoika kuului ns. Lydekenpoikain Djäkn sukuun, jonka varhaisimpia edustajia Suomessa hän oli. Toisen sukuhaaran pää oli Pentin veli Klaus Lydekenpoika, joka toimi Turun linnan voutina 1410-luvun alusta noin vuoteen 1435.

Lydekenpoikain suvusta käytetty lisänimi Djäkn/Deken, Ateini@ oli yleinen keskiajalla. Se yhdistettiin yleensä luku- ja kirjoitustaidon hankkineisiin henkilöihin, joista monet toimivat jossain elämässä vaiheessa kirjureina tai tuomareina. Myöhemmin 1500-luvulla lisänimi alettiin käsittää sukunimeksi mitä se ei kuitenkaan koskaan keskiajalla ollut. Sitä kautta nimi päätyi sittemmin genealogioihin. Tavallaan kyseessä on 1500-luvun hathakäsityksen perusteella syntynyt tutkijoiden luomus, sillä Klaus tai Pentti eivät koskaan itse käyttäneet lisänimeä Djäkn, vaan ainoastaan omaa nimeään ja patronyymii Lydekesson, Lydekenpoika. Klausista aikalaiset tosin käyttivät toisinaan lisänimeä Djäkn, mutta Pentistä sitä ei käytetty koskaan.

Veljesten isästä Lydekestä ei tiedetä mitään. 1600-luvun alussa eläneellä Johannes Messeniuksella olevan epämääräisen tiedon mukaan Klaus Lydekenpoika olisi ollut alunperin kotoisin Münsterin seudulta Westfalenista Saksasta, mikä on hyvin mahdollista, joskaan ei todennäköistä. Vaikka Lydeke onkin selvästi saksalainen nimi, Klaus (Nikolaus) ja Bengt (Benedictus) olivat yleisiä sekä Pohjolas-

sa että Itämeren saksalaisalueilla.

Veljeksistä Klaus oli Penttiä jonkin verran vanhempi. Tähän viittaa myös se, että kaksi hänen pojistaan kuoli samoihin aikoihin Pentin kanssa noin vuonna 1460. Klaus mainitaan säilyneissä lähteissä varmasti ensimmäisen kerran 1407, jolloin hän oli läsnä rajankäynnissä Hämeenkoskella. Poika Henrik valmistui maisteriksi Pariisin yliopistosta vuonna 1428 ja lienee syntynyt n. 1400. Klaus Lydekenpoika lienee näin ollen syntynyt joskus 1370- ja 1380-lukujen taitteessa. Pentti Lydekenpoika mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1410, jolloin hän piti käräjiä Sauvossa. Hän syntyi todennäköisesti noin vuonna 1390.

Klausin ja Pentin lisäksi Lydekellä on saattanut olla myös kolmas poika, jolla oli puhtaasti skandinaavinen nimi Olof, Olavi. Itägöötainmaalla Ruotsissa vaikutti vuosina 1456-88 Lydeke Olofsson -niminen rälssimies, jolla oli sama vaakuna kuin Pentillä ja Klausin pojalla Henrikillä (munkinkaapuun pukeutunut rukoukseen polvistunut kotka). Täyttä varmuutta hänen isänsä henkilöllisyydestä ei kuitenkaan ole. Oma ajatukseni asiasta on, että Pentin ja Klausin isä Lydeke oli todennäköisesti Ruotsiin joskus 1360-luvulla asettunut saksalaisperäinen asemies. Tuohon aikaan Pohjois-Saksasta, lähinnä Holsteinista, Mecklenburgista ja Westfalenista siirtyi paljon saksalaisia Pohjolaan, jossa oli hyvät markkinat asepalvelijoina toimiville pionaatelisille. Lydeken pojista Klaus ja Pentti päätyivät sittemmin Suomeen.

Pentistä tulee Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari

Pentti Lydekenpoika kuului veljensä Klausin tavoin siihen unioniajan alun rälssimiesten ryhmään, joka pääsi osalliseksi 1400-luvun alun hallinnollisten uudelleenjärjestelyjen tuottamista uusista viroista ja mahdollisuuksista Suomessa. He eivät olleet varsinaista suurylimystöä, mutta virkatehtävien kautta selvästi nousevassa säätykierrossa.

Pentti Lydekenpoika ja hänen veljensä Klaus olivat mukana kahdessa Kalmarin unioniin liittyvässä ratkaisevassa käänteessä, joilla oli sittemmin suuri vaikutus Suomeen. Nämä olivat **Oikeus- ja verohallinnon uudistukset 1400-luvun alussa** sekä **Ruotsin valtaneuvoston sanoutuminen irti unionikuningas Erik Pommerilaisesta Söderköpingissä 1436**.

Kalmarin unionin solmittiin vähän yli 600 vuotta sitten, vuonna 1397. Se oli personaaliunioni: Tanskan, Norjan ja Ruotsin kuninkaaksi jo aiemmin valittu nuori Erik Pommerilainen kruunattiin Kalmarissa kolmen valtakunnan kuninkaaksi samalla kun kolmen valtakunnan valtaneuvostot sopivat noudattavansa yhteistä ulkopoliittikkaa suhteessa Itämeren muihin mahteihin. 1300-luvun lopussa Erik oli vielä lapsi, joten todellinen hallitsija oli kuolemaansa saakka vuoteen 1412 kuningatar Margareeta.

Vuonna 1396 oli Nyköpingissä pidetty suuri kuningatar Margaretan ja Ruotsin rälssin kokous, jossa sovittiin että Albrecht Mecklenburgilaisen aikana epäselvissä olosuhteissa verolta rälssin haltuun verovapaaksi maaksi joutuneet tilat otetaan takaisin kruunun verolle. Tätä koskevat tutkintakäräjät pantiin Suomessa toimeen 1405. Samoihin aikoihin muo-

dostettiin vero- ja oikeushallinnollisina alueina toimineet hallintopitäjät ja kihlakunnat. Aikaisemmin verot oli kerätty kirkkopitäjittäin. Oikeudenhoitoa varten muodostettiin muutaman hallintopitäjän käsittäviä kihlakuntia, joissa tuomioita jakoi kihlakunnantuomari. Keskiajan lopulla kihlakuntia oli kaikkiaan 13.

Kihlakunnat perustettiin todennäköisesti Erik Pommerilaisen vieraillessa Suomessa 1407. Pian tämän jälkeen valittiin myös ensimmäiset tuomarit. Maan taajimmin asutut ja vauraimmat seudut olivat siihen aikaan Varsinais-Suomessa. Klaus ja Petti Lydekenpojan tuolloista asemaa Suomen hallinnossa kuvaa hyvin se, että Klausista tehtiin Turun pohjoispuolisen Maskun kihlakunnan 1. tuomari ja Pentistä Turun eteläpuolisen Piikkiön kihlakunnan 1. tuomari. Joku ylempään tason henkilö näyttää luottaneen heihin varsin paljon. Kihlakunnantuomarin virka merkitsi myös askelta ylöspäin sosiaalisessa hierarkiassa. Se oli hallinnon perusvirka, jollainen kaikilla merkittävillä suurylimyksilläkin oli. Virka takasi paitsi statuksen valtakunnan hallinnossa myös perustulot: tuomari sai esimerkiksi kolmasosan sakkotuloista.

Pentti Lydekenpoika toimi Piikkiön kihlakunnantuomarina vuoteen 1411. Tämän jälkeen hänestä tuli Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari. Ylä-Satakunta käsitti seitsemän hallintopitäjää: Tyrvään, Karkun, Kyrön, Pirkkalan, Kangasalan, Lempäälän ja Vesilahden. Pentti mainitaan virassa ensimmäisen kerran vasta 1418, mutta hänen mainitaan jo 1415 ottaneen osaa Hämeen ja Ylä-Satakunnan sekä Savon välisen rajan katselmukseen. Hän pysyi virassa vuoteen 1456. Viimeistään vuodesta 1422 Pentin asuinkartanona oli Penttilä (Niemenpää) eli Knuutila.

Pentistä tulee Hämeen linnan vouti

Elämä Suomessa oli rauhallista 1430-luvulle asti. Ruotsin puolella ongelmaksi nousi 1427 alkanut Erik Pommerilaisen ja Wendiläisten kaupunkien (Lyypekki ym.) sota ja Hansan kauppasaarto. Suomen linnojen voutit neuvottelivat Tallinnan kanssa talonpojille luvan tuoda suolaa ja tavaroita omiin tarpeisiinsa, mutta Ruotsissa kauppasaarto johti vaikeuksiin. Suolaa ei ollut ja on epäilty, että juuri näihin aikoihin ruotsalaiset kehittivät tuskissaan hapansilakan, tuon hirveän herkun, jota myöhemmin on tuloksetta yritetty viedä myös ulkomaille. Sota kiristi myös verotusta. Niinpä vuonna 1434 Taalainmaalla syttyi kapina kiristyneitä veroja vastaan. Ruotsin ylimyspiirit liittyivät nopeasti liikehdintään ja tekivät kapinasta valtakunnallisen. Voutien sijasta kapina kohdistui pian kuninkaaseen, jonka katsottiin heikentäneen suurylimystön vaikutusvaltaa maassa.

sa 1436. Ruotsin valtaneuvoston edustajien joukossa oli Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomari Pentti Lydekenpoika. Asema lähetystössä ja osallistuminen neuvotteluihin on täytynyt olla eräs hänen elämänsä tähtihetkiä.

Kalmarissa saatiin aikaan jonkinlainen sopimus, mutta sen allekirjoittaminen siirrettiin syksyyn, jotta Ruotsin ylimyspiirit olisivat ehtineet hyväksyä valtuutettujen saamat tulokset. Allekirjoituksen oli määrä tapahtua Söderköpingissä, mutta kuningas ei kuitenkaan saapunut sinetöimään sopimusta, joten syyskuussa 1436 Ruotsin valtaneuvosto julistautui irti Erik Pommerilaisesta ja otti linnoja koskevan päätösvallan itselleen. Suurin osa Erikin nimittämistä voudeista erotettiin ja tilalle nimettiin omat miehet. Tässä tilaisuudessa Pentti Lydekenpojasta tehtiin Hämeen linnan vouti, mahdollisesti palkkioksi toiminnasta Kalmarissa. Entinen vouti Valdemar Djäkn oli kuollut hiljattain, joten linna oli vapaa. Syksystä 1436 lähtien Pentti Lydekenpoika piti Hämeen linnaa

*Uppsalts Valdtion Kierthän
Nun opettajattaret
Kehofa Zme Olga Grondase
Emilia Kellström ja Sofia
Frönding*

Maaliskuu 1886

Kuninkaan ja Ruotsin ylimyspiirien välit kiristyivät avoimen sodan partaalle vuonna 1435. Erinäisten vaiheiden jälkeen he kuitenkin suostuivat istumaan neuvottelupöytään Kalmarissa heinäkuus-

ensin valtaneuvoston ja kesästä 1441 entisen valtionhoitajan Kaarle Kruutinpoika Bonden alaisena voutina ainakin vuoteen 1443.

Pienylimystö kruunun ja talonpoikien puristuksessa

Noihin aikoihin Eurooppa korjasi 1300-luvun agraarikriisin satoa. Maan ja sen tuoton arvon lasku toi ongelmia erityisesti pienylimystölle, joka kamppaili selviytyäkseen veroista ja ylläpitääkseen säätynsä mukaisen elintason. Kun maan tuotto ei tähän riittänyt, oli keksittävä jotain muuta. Eräs keino olivat erilaiset virat kihlakunnantuomareina, vouteina ja alivouteina. Toinen mahdollisuus oli ryhtyminen yksityisyrittäjäksi ja pienkauppiaksi. 1400-luvun alusta lähtien keski- ja pienrälssi alkoikin suunnitelmallisesti hankkia haltuunsa osuuksia vanhoista yhteisöistä ja kalavesistä. Toinen suosittu tapa oli pyrkimys jauhatusmonopoliin: rälssi hankki haltuunsa parhaat myllykosket ja kalavedet.

Juuri näin toimi myös Pentti Lydekenpoika. Hän hankki 1420-luvulle tultaessa omistukseensa eräät nykyisen Pirkanmaan parhaista koskipaikoista ja kalavesistä, mm. koko Siuronkosken suun, Nokian Sotkaluodon, Osuuksia Lempäälän Kuokkalankoskesta ja Kangasalan Sarsan. Tämän lisäksi hänelle kuului 14 miehen-

metsän eramaat. Varsinaista viljelysmaata Pentti omisti Varsinais-Suomessa mahdollisesti jäänteinä aiemmasta toiminnastaan siellä. Omituksensa hän saattoi toki hankkia ostamalla käypään hintaan, mutta varsin todennäköisesti myös kihlakunnantuomarin virkansa avulla sakkosovituksina. Vesiltään ja metsistään saadut kalat ja turkikset Pentti välitti Turkuun, jossa hän omisti kaupunkitalon ja varastoittoja. Sieltä tuotteet oli helppo myydä edelleen suurkauppiaille.

Rälssimiesten keinot olivat välillä häikäilemättömiä. Aikakirjoissa on lukuisia tarinoita, joissa heille käy huonosti. Pentistä ei kuitenkaan kerrota juttuja, hänen toimistaan on säilynyt ainoastaan Lempäälän talonpoikien vuonna 1455 tekemä valitus, jonka mukaan hänen myllypatonsa pilasivat kalavedet Kuokkalankosken yläpuolella. Kuninkaantuomiovaltaisen tekemä katselmus päätti, että padot piti purkaa, mihin Pentti suostui.

Pentin voutikausi Hämeen linnassa osuu Davidin kapinan aikaan, mutta merkittävää on, ettei hänellä näytä lähteiden perusteella olleen minkäänlaista osuutta kapinassa tai sen jälkiselvittelyissä. Davidin kapinahan oli syksyllä 1438 juuri hä-

17 p Kylväin pellavat aljettiin
Ohrien kylä
19 p Kovan lämmön 36° C aurinko
paistava
20 p Järven (Loppu ohran
lämmön)
Touko kylästä 6 t. Laskettiin
Kariä ulos, 22 p Vätkä^ä rukiä
ja
24 p Laskettiin Heviset ulos.

nen kotinurkillaan Nokialla puhjennut talonpoikaiskapina, joka on parhaiten tunnettuja keskiajan kansannousuja Suomessa.

Kapinan taustalla oli valtaneuvoston kesällä 1436 tekemä päätös, jossa Suomen talonpojille annettiin neljänneksen veronalennus ja samalla heidän edustajiltaan otettiin vala, etteivät nämä ottaisi päällikköä ja ryhtyisi nousemaan valtakuntaa vastaan. Vaikka useat tutkijat ovat kansallisessa hengessä arvelleet, että kyseessä olisi ollut jonkinlainen talonpoikais-separatismi Suomessa, taustalla lienee sittenkin ollut vain Ruotsin sotavoimien pään, marski Kaarle Knuutinpoika Bonden ja eräiden ylimyspiirien pelko, että kuninkaalle yhä myötämielinen Kristern Niilonpoika Vaasa, joka toimi drotskina eli oikeushallinnon korkeimpana viranomaisena, ottaisi vallan Suomessa.

Vaikean ulkopoliittisen tilanteen vuoksi sovittua veronalennusta ei toteutettu, ja varsinkin puolittain erätaloudesta elävillä Hämeen ja Ylä-Satakunnan alueilla räjäsin maanhankintapolitiikasta kimpaantuneet suurtalonpojat hermostuivat. Syksyllä 1438 levottomuuksia oli Nokialla ja Lammilla. Ylimyspiirit onnistuivat kuitenkin saamaan aikaan neuvotteluratkaisun ja tilanne rauhoittui. Pian tämän jälkeen myös veronalennus toteutettiin. Lähteiden perusteella Pentti Lydekenpojalla ei kuitenkaan näytä olleen osuutta kapinassa tai edes sen jälkiselvittelyissä. Ylä-Satakunta kuului hallinnollisesti Turun linnalääniin, ja kapinan syyttäjänä valtakunnan puolelta oli Turun linnan vouti Hannu Kröpelin. Hämeestä ei valitettavasti ole tietoa siitä, miten jälkiselvittely tehtiin.

Kesällä 1441 valtaneuvosto läänitti Suomen linnat Kaarle Knuutinpojalle, joka sai pian haltuunsa kaikki muut, paitsi Kristern Niilonpojan alaisen Viipurin ja serkkunsa Kaarle Tordinpojan alaisen Raaseporin. Pentti Lydekenpoika jatkoi Hämeen linnassa Kaarle Knuutinpojan vuotina vielä pari vuotta, mikä osoittaa, että heillä lienee ollut yhteyksiä jo aiemmin. Muutoinkin Pentti oli myöhemmin Kaarle Knuutinpojan luottomies Länsi Suomessa. Vuonna 1450 jo kuninkaaksi kohonnut Kaarle määräsi Pentin tekemään valtaneuvoston puolesta verontarkistuksen ja järjestämään vero-oloja Turun linnan alaisella alueella. Jo vuonna 1444 Pentti purjehti mahdollisesti Kaarle Knuutinpojan asioissa Raaseporista Tallinnaan. Hän osallistui myös helmikuussa 1446 Hattulassa pidettyyn suureen kokoukseen Hämeen ja Savon välisestä rajasta.

Pentin perhe ja yksityiselämä

Pentti Lydekenpojan vaimona mainitaan parissa lahjoituksessa 1440-luvulla muuan Valpuri Jönsintytär, joka omisti perintömaata Lemussa Maskun kihlakunnassa. Pentillä ja Valpurilla oli ainakin yksi tytär ja kaksi poikaa. Tytär Johanna ja ehti olla naimisissa kolmeen kertaan ja eli vielä 1466. Vanhimmasta pojasta Lydekestä löytyy mainintoja vuosilta 1439-1452. Hän asui viimeistään 1446 Krakön kartanossa samannimisellä saarella Porvoon edustalla, ja hänen jälkeläisensä pitivät samaa kartanoa vielä 1550-luvulla, mutta sitten suku ehtyi. Toinen poika Pietari (Petrus) sai yliopistokoulu-

*17/10/1898
Kunstiin poika ja tytö,*

Tammikuu 1898

tuksen. Hän valmistui maisteriksi Pariisissa 1455, lähti kirkolliselle uralle ja toimi sittemmin Karkun kirkkoherrana. Tässä virassa hän oli ainakin 1484, ja mainintoja hänestä on 1450-luvulta lähtien vuoteen 1493 saakka. Pietari on hyvä esimerkki siitä, keskiajan Suomi, jota usein pidetään takapajuisena ja sulkeutuneena maana, oli todellisuudessa kiinteässä yhteydessä ajan kulttuurivirtauksiin. Vuotta ennen kuin Pietari valmistui maisteriksi, tunnettu ranskalainen murhamies, heittiö ja runoilija Villon kirjoitti pienen testamenttinsa. Vaikka Pariisi oli keskiajalla todellinen suurkaupunki, on aivan varmaa, että Pietarin on opiskellessaan täytynyt kuulla Villonista. Mitä hän hänen runoistaan ajatteli, emme tiedä. Suosittuja ne kuitenkin olivat. Pariisissa oli aikoinaan opiskellut myös Pentin aikalainen ja hyvä tuttu Olavi Tavast, jonka jäämistöön kuului luuttu.

Aika oli taloudellista ja kulttuurista nousukautta. Rälssimiesten puukartanoissa seurusteltiin ja laulettiin balladeja.

Eräs näistä oli mahdollisesti Holsteinin sodassa Tanskassa 1400-luvun alussa olleiden suomalaisten mukana tänne kulkeutunut runo Elinasta ja tämän miehestä Klausista, joka mustasukkaisuuden sokaisemana murhasi vaimonsa ja pienen poikansa. Kaikille tuttu Laukosta säilynyt Elinan surma -runo yhdistää tapahtuman 1400-luvun lopulla eläneeseen Klaus Kurkeen. Erään 1550-luvulta säilyneen tiedon mukaan runon Klaus on kuitenkin voinut olla myös Pentin veli Klaus Lydekenpoika, joka Jaakko Teitin mukaan surmas ensimmäisen vaimonsa Orkovakkisten Elinan ja pienen poikansa polttamalla heidät omaan taloonsa. Mielenkiintoista kyllä Klaus Kurki oli Klaus Lydekenpojan tyttärenpoika ja Pentti Lydekenpojan seuraaja Ylä-Satakunnan kihlakunnantuomarina. Yhtä merkittävää on, että samantyyppistä balladia on laulettu myös Halikon Joensuuissa, jonka isäntä 1400-luvun lopulla oli Klaus Lydekenpojan erään toisen tyttären poika. Tarina vaikuttaa kulkeneen

Heiniä on korjattu seuraava määrä

24 p. Pajuvainiosta	166 kuoraa
26 p. Lammasmies	66 k.
27 p. Navettovainiosta	46 k.
" Pison vainiosta	11 k.
" Asote	20
30 p. Lehdeltä	309
" jähkeltä	27 kuoraa
" jähkeltä	18
	50
	404
Korjauksista	45
Heikun vainiosta	32
kuus vainiosta	5
	486

Heinäkuu 1900

jossain määrin Lydekenpoikain suvussa. Klaus Lydekenpoika ei itse asunut kummassakaan paikassa, vaan hänen asuin-kartanonsa oli 1400-luvun alussa Maskussa. Balladin mukaan Klaus teki sittemmin itsemurhan, mitä Klaus Lydekenpojan ei tiedetä tehneen. Todennäköisesti kyseessä on sittenkin vain maanhankinnassa kunnostautuneen Klaus Lydekenpojan persoonan perusteella muokattu versio tanskalaisesta myöhäiskeskiaikaisesta balladista, jonka Klaus on itse voinut kuulla Holsteinissa ja joka kulkeutui sittemmin suvun alustalaisten keskuudessa Laukossa ja Halikossa 1800-luvulle asti.

Pentti Lydekenpoika oli värikkään ajan värikäs ihminen. Hän istui ja neuvotteli samassa pöydässä unionihallitsijan sekä Ruotsin ja Tanskan tärkeimpien ylimysten kanssa. Hän oli käynyt mahdollisesti Tanskassa, ja varmasti Kalmarissa, Söderköpingissä, Tukholmassa, Upsalassa ja

Talinnassa. Vuosikaudet hän piti yllä Hämeen tilistä linnaa Vanajaveden rannalla ja jakoi neljäkymmentä vuotta käräjätuomioita Karkussa, Tyrvällä, Hämeenkyrössä, Pirkkalassa, Lempäälässä, Vesilahdella ja Kangasalalla. Seudun ihmiset ja heidän asiansa hänen on täytyntä tuntea hyvin. Suomeakin hän lienee osannut. Sitä emme kuitenkaan tiedä, millainen tämä yli puoli vuosituhatta sitten Knuutilan tai Penttilän tai Niemenpään silloisilla piholla astellut mies oli ihmisenä. Ehkä se on hyväkin asia. Pitkän elämän elänyt Pentti Lydekenpoika Djäkn kuoli 14.3.1460 ja 11.10.1461 välisenä aikana. Hänen hautapaikkaansa ei tiedetä.

Tapio Salminen, FM
 tutkija
 Tampereen yliopisto,
 historiatieteen laitos

Klaus Lydekenpoika
 Lydekenpoika on hänen
 ja Pentti Lydekenpoika,
 näin ollen Lydekenpoika

Ironastille olen luv-
 nannut viina vero raho-
 ja viisijataa 1800 m.
 2 p. huhtikuuta 1882.

92 = 75
 11 = 50
 104 = 25
 19 = 15
 118 = 45

lukuja. 1882.
 6 p. huhtikuuta Ostin Heinä
 Siemeniä, 2 k. Timonin
 Siemeniä a. 10 k. maat leivintä
 5 k. Puuna apulamatop. 2 k.
 yhteensä 32 on 5 p.
 18 p. Ostin Rautea... 29 m. 40
 24 p. Ostin aita vitoja 1000 k²
 p. a. - - - - - 5 on p.
 Tuhoontekoa... - 20 on
 Keskä... 7-50
 Aho... 10 on
 Uusi... 20 on

Päiväkirjasivuja huhtikuulta 1882

Kaarina Hannuntytär

vaatekamaripiika, Turun linnan Armollinen Rouva,
Penttilän, Viikin ja Vääksyn kartanoiden omistaja

Pentti Lydekenpojan asuinkartanoa ja myös sitä ympäröivää kylää ruvettiin 1400-luvulla kutsumaan Penttiläksi. Tällä nimellä kartano mainitaan myös 1500-luvulla, jolloin se oli päätynyt kruunun omistukseen. Vuonna 1561 Penttilä tuli Kaarina Hannuntyttären omistukseen. Kaarinan kohtalot ja värikäs elämän ovat näin osa Knuutilan historiaa.

Penttilän lahjoitti Kaarinalle Juhana-herttua. Juhana oli Ruotsi-Suomen kuninkaan Kustaa Vaasan poika, joka oli saanut Suomen herttuakunnakseen. Kaarina Hannuntytär oli Juhana-herttuan rakastajatar ja synnytti hänelle neljä lasta, pojat Juliuksen ja Augustuksen ja tyttäret Sofian ja Lucretian.

Kaarina Turun linnassa Juhanan laillistamattomana vaimona

Juhana oli vasta 18-vuotias, kun hänet nimitettiin Suomen herttuaksi. Kaarina oli luultavasti samanikäinen tai hieman Juhanaa nuorempi. Kaarina asui Juhanan kanssa Turun linnassa vuosina 1556-61. Syksyllä 1556 linnan tileissä on merkintä "Armollisen rouvamme vaatekamarista". Armollinen rouva paljastuu myöhemässä kirjanpidossa Kaarina Hannuntyttäreksi. Aluksi Kaarinan ja Juhanan huoneet sijaitsivat päällekkäin ja niitä yhdisti salakäytävä. Myöhemmin he saivat yhteisen huoneen.

Turun linnan fatabuurin kertomaa

Lasten kasvamista ja tarpeiden suurenemista voi seurata Turun linnan fatabuurista eli vaate- ja kangasvarastosta luovutettujen tavaroiden perusteella. Lasten kehossa pidettiin villaisia vaippoja ja tähän tarkoitukseen varattiin milloin 5 kyynärää punaista englannin verkkaa, milloin 6 kyynärää punaista brabantilaista. Fatabuurista luovutettiin 1561 junkkeri Juliuksen vyöhön ja sukkanauhoihin peräti 5 kyynärää ja ½ korttelia ruskeankeltaista silkkiä. Silkkiä on luovutettu molempien poikien housuihinkin, tosin Augustus on saanut myös englanninverkkaa housuja varten. Useimmiten pojat ovat olleet puettuna mekkopukuihin, joiden kuosi ja koristelu on noudattanut suurin piirtein naisten muotia.

Kaarinalle Juhana valmistutti toinen toistaan upeampia ja kalliimpia kultakoruja ja muita esineitä. Kaarinalla oli ajan mukainen helminauha, riipuksia, kulta- ja hopeakäätyjä, rannerenkaita sekä sormuksia. Hänen kolmestakymmenestä vuonna 1563 ryöstetystä kultasormuksestaan useimmat olivat kivellisiä, mutta erikseen mainitaan kaksi Juhana-herttuan hänelle lahjoittamaa sileää sormusta. Sileät kultasormukset olivat harvinaisia 1500-luvulla.

Kaarinaa kunnioitettiin Turun linnassa Juhana-herttua puolisona ja tileihin hänet merkittiin "armollisena rouvana". Hänen

elämänsä keskittyi ilmeisesti paljolti lasten hoitoon, sillä tilitiedoissa hän on kuitannut milloin mitäkin lasten tarpeisiin tai käsitöihinsä. Käsiyöt olivat hänen harrastuksensa ja hänen tiedetään kirjoneen Juhana-herttualle paitoja hollantilaisesta palttinasta ja kamritsista. Kaarinan aikaisempi asema vaatekamaripiikana edellytti ompelimestaitoa, joten ei ihme, että hänen käsissään syntyi taidokkaita käsitöitä. Toki linnassa oli käsityöläisiä, räätäleitä, turkkureita, napintekijöitä ja jopa tohvelintekijä. Fatabuurin tileistä nousee esiin melkoinen henkilögalleria, sillä jokaisen poiston kohdalla on tarkka ilmoitus sen saajasta. 1556-1561 tileissä mainitaan usein Kaarina Hannuntytär.

Turkikset olivat yleisessä käytössä 1500-luvulla. Ilves kuului muotiturkiksiin. Juhanalla olikin useita ilveksellä vuorattuja samettihameita sekä harvinaisella mustaketulla vuorattu musta kamlotti-hame. Hänen turkiskamarissaan oli myös näädän-, ahman- ja saukonnahkoja ja niistä valmistettuja asusteita. On myös säilynyt Juhanan kehoitus soopelinnahkojen hankkimisesta.

Fatabuurin merkinnät eivät juuri valaise Kaarinan itsensä pukeutumista. Tavallisesti ne koskivat palttinan luovuttamista joko hänelle itselleen tai lapsille. Kerran hänelle on annettu röijyn vuoriksi 2 ½ kyynärää "mönsterlärftia", toisella kertaa saman verran ruskeaa brabantilaista. Kaarinalle luovutettiin puvun teettämiseen 10 kyynärää ruskeaa englanninverkaa, viisi kyynärää punaista brabantilaista ja kuusi kyynärää vuorikan-gasta. Vuonna 1560 hän sai kaksi kyynärää mustaa köieliä myssyn tekoon. Myöhemmin hän sai kolme kyynärää ja kolme korttelia silkkiä itselleen ja lapsilleen yhteisesti.

Kaarina Hannuntytär linnanemäntänä

Kaarina vietti aikaansa linnan rouvan tavoin puuttumatta Juhana-herttuan toimiin. Hänellä oli ainakin neljä palvelijaa, joista nimeltä mainitaan Malin Maruksentytär ja Brita Niilontytär. Hänen apunaan olivat lisäksi Margareetta-vaimo ja kaksi imettäjä, joista toinen oli Valpuri Laurintytär. Kaarinalla oli myös oma hovipoika Jaakko.

Kaarina osallistui myös seuraelämään. Linnassa järjestettiin suuria juhlia, joihin kutsuttiin kaupungin porvareita ja lähi-seutujen aatelisia. Joulua ennen linnaan oli hankittu kaksitoista tynnyriä (1440 litraa) simaa ja 50 juomalasia. Keittiön tarpeisiin oli hankittu myös sahamia, kastanjoita, mantelia, pippuria, rusinoita ja muita mausteita. Myös laskiaista ja lapsenoluita vietettiin linnassa. Kevään tuloa juhlittiin valitsemalla "toukokreivi" ja keväällä 1557 valinta osui Juhana-herttuaan. Talvisin linnan ulkopuolella jäällä "lyötiin rinkiä" ja kesäisiä turnajaispelejä varten teetettiin linnan lähelle turnajaispaikka. Läheiseen Ruissaloon tuotiin saksanhirviä ja kauriita. Linnassa ruokittiin myös kyyhkysia, sillä Kaarina Hannuntytär on vielä loppukesällä 1561 kuitannut yhdessä Erik Sturen kanssa 12 kappaa vehnää niiden ruokintaan.

Linnan henkilökunta oli 1550-luvulla melko suuri, sillä ruokailijaluetteloiden mukaan linnassa ruokittiin päivittäin noin 180 henkeä. Olut oli tuohon aikaan osa jokapäiväistä perusravintoa. Sitä oli viittä laatua: herrain-, huovien-, voudin-, palkollisten- ja laivaolutta. Päivittäinen olutannos 4-5 litraa. Muun ruuan muodostivat pääasiassa suolattu liha, kuivattu kala, leipä ja voi. Tuoretta ruokaa syötiin ainoastaan herttuan pöydässä ja suurina juh-

21 p. maksettiin Pasquitolle
jyvä maksu
Kirkkoherralle tulee 3 heht.
24 litr. Kappalaiselle 1 heht.
62 litr. - Lukkijalle 60 litr.

Tammikuu 1903

lina. Erikoisherkkuihin kuuluivat muun muassa ravut ja konvehdit, joita linnan apteekkarin valmisti.

Emme tiedä, viettikö Juhana kuninkaan mielestä liikaa aikaa perheensä kanssa unohtaen velvollisuutensa vai oliko kuningas muuten hänestä huolissaan kirjoittaessaan Juhanalta vuonna 1557:

"*Rakas poika, tietoomme on tullut, että sinulla on luonasi melko harvoja, joiden kanssa voit neuvotella ja puhua, vaan että pysyttelet yksiksesi ja mietiskelet sekä illat että aamut. Niin sellaisen yksinäisyyden ja mietiskelyn jälkeen on tapana aiheutua paljon surumieli-
syyttä ja sielutuskaisia ajatuksia, siksi haluaisimme neuvoa sinua isällisesti ja kehottaa, että pitäisit jatkuvasti niin aamuin kuin illoin joitakin luonasi, erityisesti heitä, jotka voisivat kanssasi neuvotella ja neuvoa niissä asioissa, joita siellä voi sattua.*" Ehkäpä kuningas pelkäsi, että suvun synkkämielisyys, joka vaivasi Erik-veljeä, alkaa ahdistaa myös Juhanaa. Siihen ei kuitenkaan ollut syytä, sillä Turun linnassa vietettiin iloista hovi-elämää.

Kaarina Hannuntyttären esivanhemmat

Mistä sitten oli peräisin tämä Kaarina, jonka kanssa Juhana-herttua eli ja perusti perheen? 1600-luvun asiakirja kertoo hänestä:

"*Biurumin herralla Ake Hansinpoika Tottilla oli avioton tytär nimeltä Ingeborg. Myös tämän äiti oli aatelismiehen avioton tytär. Samaisen Ingeborg-tyttären hän pani Skokolsterin nunnahuostariin. Kun luostari hävitettiin, Ingeborg sai miehen nimeltä Hans. Tämän kanssa hänellä oli kaksi tytärtä, toinen nimeltä Anna Hansintytär ja hänestä tuli papin vaimo Sticketomaan. Toinen tytär Karin Hansintytär joutui palvelukseen kuningatar Katarina Stenbockin ja kuningas Kustaa Vaasan hoviin. Siellä K. Juhana joutui kosketuksiin hänen kanssaan, ja niin tämä kihlasi hänet ja niin K. Juhana oli hänet jalkavaimonaan. Tämän Karin Hansintyttären kanssa K. Juhana oli neljä lasta.*"

Kirjallisuudessa on Kaarina Hannuntyttären syntyperästä esitetty toisenkinlaista tietoa. 1930-luvulle asti häntä pidettiin turkulaisen Innamaan porvarisuvun jäsenenä. Ruotsalainen sukututkija Gillingstamin kuitenkin kumosi tämän käsityksen ja vahvisti Kaarinan isäksi yllä mainitun kirkkoherra Johannes Nikolain eli Hans Klassonin (Kökemäster), joka oli entinen munkki. Tämän isä oli tukholmalainen porvari Claus Kökemäster. Kaarinan äiti oli siis aatelismiehen avioton lapsi, Ingeborg Äkentytär. Ingeborg ja Hans saivat kaksi tytärtä, Annan ja Karin. Annasta tuli papin vaimo, Karin

meni palvelukseen Tukholman linnahan. Linnan kirjoista löytyy teksti, jonka mukaan vaatekamaripiika Karin Hansintytär palveli siellä vuosina 1550 ja 1552-1556.

Reisupäivät 1552

*Köpenhamna sp. K. & A. sk.
sp. Galle sp. Jönköping.
sp. Leik. sp. Tomalla*

*Kappeliasta sp. K. & A. sk.
sp. K. & A. sk.*

*Antilasta sp. K. & A. sk.
sp. Jönköping. sp. Jönköping. sp. K. & A. sk.
sp. Tomalla sp. K. & A. sk. sp. Leik.
Puhilasta sp. Galle
sp. Jönköping. sp. K. & A. sk.*

Kaarina naitetaan Klas Westgötelle ja Juhana nousee kuninkaaksi

Palatessaan huhtikuussa 1560 Englannista Juhana joutui jäämään valtiopäivien ja Kustaa Vaasan sairastelun takia Tukholmaan ja hän pyysi Kaarina Hannuntytärtä luokseen. Kesällä 1560 Kaarina matkusti Tukholmaan mukanaan lapsista ainakin vanhin poika Augustus, jonka Juhana mahdollisesti tahtoi esitellä hoville. Matka jäi Augustuksen ainoaksi ja samalla viimeiseksi. Tukholmassa olo nimittäin pitkittyi ja Augustus kuoli pari

kuukautta Tukholmaan tulon jälkeen. Augustus haudattiin Tukholman Suurkirkkoon vain kymmenen päivää ennen isoisänsä Kustaa Vaasan kuolemaa. Kaarina viipyi Tukholmassa pitkään, sillä seuraavan vuoden huhtikuussa Juhana-herttua kirjoitti Turkuun pyytäen, että Julius lähetettäisiin Tukholmaan.

Kustaa Vaasan kuolema lisäsi epävarmuutta Juhanan hovissa. Kuninkaaksi nousi Kustaa Vaasan vanhin poika Erik XIV, Juhanan velipuoli ja lapsuudesta lähtien pahin kilpakumppani. Erik nosti jalkavaimonsa aatelittoman Kaarina Mannuntyttären kuningattareksi. Juhana päätti hankkiutua poliittisesti hyödylliseen avioliittoon. Sopivaksi puolisoiksi kaavailtiin Puolan prinsessa Katarina Jagellonicaa.

Kaarina Hannuntyttären avioliitto ja häälahjat Juhanalta

Kaarina Hannuntyttären oli tullut aika väistyä Juhanan rinnalta. Ilmeisesti Juhana oli edelleen kiintynyt Kaarinaan, sillä hän päätti ennen avioliittoaan turvata tämän aseman. Vuonna 1561 lokakuun seitsemäntenä päivänä Juhana "erityisestä suosiosta ja armosta" lahjoitti "uskolliselle palvelijattarellemme Kaarina Hannuntyttäreelle" kaksi kartanoa, Kangasalan Vääksyn ja Pirkkalan Penttilän. 15. lokakuuta lahjoitukseen lisättiin Kapellstrandin kartano ja neljä taloa Nilsbystä, yksi talo Skogbölestä ja Kirjalasta sekä kaksi taloa Kärleksistä Paraisilta. Muilla kuin Kaarinalla ja hänen lapsillaan Juhanan kanssa ei ollut omaisuuden perintöoikeutta. Turun linnassa 15. lokakuuta 1561 päivätyssä kirjeessä "Me Juhana, Jumalan armosta Ruotsin valtakunnan perintöruhtinas ja Suomen herttua teemme tieltäväksi, että me erityisenä suosion- ja armonosoituksena olemme myöntäneet ja suoneet, kuten me nyt tällä meidän avoimella

kirjeellämme meille sopivana ajankohtana myönnämme ja suomme tälle meidän uskolliselle palvelijattarellemme Kaarina Hannuntyttärelle, hänen avukseen ja ylläpidokseen nämä tilat —
— Niin että hän voi ja hänen tulee pitää hyvänäin kaikki ne maksut, jotka edellämainituilla tiloilla ja kartanoilla on tapana suorittaa. Määräämme käskeynhaltijoitamme, kamreerijamme ja kaikkia muita, jotka ovat meille tilivelvollisia, että he eivät millään tavalla estä tässä asiassa edellämainittua Kaarina Hannuntyttärtä tai he joutuvat epäsuosioomme. Tämän mukaan tietäköön jok' ikinen toimia."

Juhana huolehti Kaarinasta myös järjestämällä tämän hyvään avioliittoon kamarijunkkarinsa Klas Andersinpoika Westgöten kanssa. Klas oli Nokian Viikin kartanon isäntä ja Juhanan läheisin ja ystävä ja uskollisin tukija. Juhana osallistui myös hääjärjestelyihin, ompelutti morsiuspuvun ja teetätti englantilaisesta nahasta morsiuskengät. Klas sai pukuaan varten erilaisia kankaita, samettia, silkkiä ja taftia. Uuteen kotiinsa Kaarina sai seinä- ja kattovaatteita, liinavaatteita sekä messinkisiä kynttilänjalkoja ja englantilaisia tinatuoppeja. Pöytäkalustona kartanossa oli 40 tinavatia ja kolme tusinaa tinalautasia. Myöhemmin Juhana muisti myös Kaarinan äitiä Ingeborg Äkentyttärtä, joka sai päällysvaatteisiin käytettyä kamlattia, kamelinkarvasekoitteista villakangasta 30 kyynärrä. Kaarina vei Viikkiin hovista saamansa vaatteet ja kankaat, joita fatabuuriuetteloiden mukaan oli runsaasti. Myös arvokoruja Kaarina Hannuntyttärellä oli runsaasti - ilmeisesti Juhana-herttualta saatuja: kolme kultaketjua, 30

kultasormusta, - "enimmäkseen kivelliisiä", 14 hopeakannua ja tuoppia, rubiinein koristeltu riipus, rannerengas ja paljon muuta.

Veljesten valtataistelu

Erik XIV vaati Juhanaa luopumaan avioliittosuunnitelmista Katarina Jagellonican kanssa. Häät kuitenkin vietettiin vuonna 1562 Vilnassa komein juhlameinoin. Katarinasta tuli nyt Turun linnan ensimmäinen nainen. Hän toi linnaan keskieuropalaista loistoa: gobeliineja, kynttiläkruunuja ja itämaisia mattoja. Juhanan ja Katarinan aika linnassa päättyi jo vuonna 1563, jolloin Erik valta-asemiaan pönkittääkseen lukitsi heidät Gripsholmin vankilaan.

Kustaa Vaasan poikien valtataistelu ratkesi lopullisesti syksyllä 1568. Ylhäis-aatelin noustua kapinaan Eerik joutui luopumaan kruunusta 29. syyskuuta ja Gripsholmista tuotu Juhana huudettiin seuraavana päivänä kuninkaaksi.

Juhanalla ja Katarina Jagellonicalla oli useita lapsia, joten kruununperimys oli taattu. Noustuaan valtaistuimelle Juhana III saattoi huolehtia myös Kaarina Hannuntyttärestä. Hän määräsi, "että hän saa takaisin vaatia ja ottaa vastaan kaikki ne tavarat, jotka häneltä vietiin ja väkivalloin poisotettiin aikana, jolloin veljellämme, kuningas Erikillä oli käynnissä epäoikeudenmukainen sota meitä vastaan Suomessa". Kaarina sai vielä lisätä tuloihinsa Tiihalalan kylän kaikki kruununverot ja vuosittaiset maksut, joten hänen taloudellinen asemansa oli turvattu.

*13ge satanut kokopäivän Lumina
 tää Häyry alus "Kajastuskohti".
 Tuli Suomeen, si ole ennen näin aikau
 vielä koskaan tullut.*

Kaarina Hannuntyttären puoliset, lapset ja asuinpaikat Suomessa

Jotta lukijan olisi helpompi seurata Kaarinan tarinaa, tässä vaiheessa on syytä luetella hänen puolisonsa ja lapsensa sekä esitellä hänen asuinpaikkansa.

1. puoliso: Suomen herttua Juhana, myöhemmin Ruotsin kuningas Juhana III (21.12.1537 -17.11.1592). Laillistamaton suhde.

Lapset:

1. Sofia (1556 Turun linnassa - 1583 Tallinnassa)
2. Augustus (1557 Turun linnassa - 1560 Tukholmassa)
3. Julius (1559 Turun linnassa - 1581 Viipurissa)
4. Lucretia (1560 Turun linnassa - 3.1.1585 Tukholmassa)

2. puoliso:

Hovijunkkari Klas Westgöte,
Viikin kartanon omistaja
(-1563 Tukholmassa).
Avioon 1561.

Lapsi: Brita (1563 - 1620)

3. puoliso:

Ylä-Satakunnan vouti Lars Hordeel,
Liuksialan kuninkaankartanon isäntä,
Turun linnan käskynhaltija
(- 6.6.1591). Avioon 1572.

Lapsi: Anna (1573 - 1646)

Turun linnasta Kaarina muutti vuonna 1561 Nokialle Viikin kartanoon. Täältä hän siirtyi syksyllä 1567 Kangasalle emännöimään Vääksyn kartanoa Klasin äidin kuoleman jälkeen. Kaarina palasi vielä Turun linnaan, kun Juhana nimitti heidän poikansa Juliuksen sen käskynhaltijaksi vuonna 1580. Myös Lars Hordeel sai kokennon Turkuun, jonne Kaarinan koko perhe muutti toukokuussa 1580. Näin Kaarina oli jälleen Turun linnan ensimmäinen nainen. Viimeiset vuotensa Kaarina asui Vääksyn kartanossa.

Kaarina Hannuntytär Klas Andersinpoika Westgöten puolisona ja leskenä

Juhana-herttua järjesti Kaarinan ja Klasin häät Turun linnassa lokakuussa 1561 ennen lähtöään kosintamatkalle Puolaan. Klas Andersinpoika ja Kaarina muuttivat ilmeisesti heti syksyllä 1561 Nokianvirran varrelle Viikin kartanoon, joka oli Klas Westgöten koti. Avioparia

seurasi Kaarinan äiti Ingeborg Äkentytär ja lapset. Klas hoiti tehtäviään edelleen Turun linnassa - ja kuului Juhanelle uskolliseen lähipiiriin.

Avioliittoa varjosti kuningas Erik ja Juhana-herttuan välinen kiista, joka päättyi valtiopäivien Juhana-herttualle langentamaan tuomioon. Riita johti Turun linnan valtauksen ja lähes täydelliseen hävitykseen vuonna 1562. Kaikilta, jotka olivat tukeneet Juhanaa, ryöstettiin omaisuus. Ryöstön kohteeksi joutui myös Kaarina Hannuntytär, joka odotti lasta Klasille.

Kaarina Hannuntyttären omaisuuden suuruudesta tuolloin ei ole tarkkaa tietoa, mutta Viikissä oli pöytäkalustona ainakin 40 tinavatia ja 3 tusinaa tinalautasta. Osan niistä Kaarina kätki Penttilän kartanoon. Hän oli piilottanut kalleinta omaisuuttaan myös Karkun kirkkoon, mutta sekin ryöstettiin. Jöns Knutinpoika Kurck Laukon kartanosta oli ilmeisesti syyllinen tähän ryöstöön. Tapausta käsiteltiin paljon myöhemmin Karkun käräjillä ja todistajat vakuuttivat, että ”Jöns Knutinpoika oäsi ollut samaisen hävityksen todellinen pää ja hän oli

jakanut palvelijoittensa ja seuralaistensa kesken tavaraa niin paljon kuin hyväksi näki; mutta sen mitä jäi yli, hän vei kotiin kartanoonsa arkkuihneen kaikkineen”.

Varastettujen esineiden luettelossa oli mm. jo aiemmin mainitut kolme kultaketjua, 30 kultasormusta, 14 hopeakannua ja tuoppia, rubiinein koristeltu riipus, rannerengas sekä Kaarinan käsityötarvikkeita: naula kaikenväristä ompelusilkkiä, pieni nytyllinen helmiä sekä pari helmikirjontaista paidan koristenauhaa sekä 205 nädännahkaa. Lisäksi oli ryöstetty sekä punainen että violetinruskea samettiviitta, punabrokadinen damastiröijy, ketunahoilla vuorattu punainen damastihame, samettisia ja silkkiä röijyjä.

Myös muut Kaarinan tai Westgötejen omistukseen kuuluvat talot tyhjennettiin. Klasin äidinäidin Kerstin Perintyttären omaisuus Vääksyn kartanossa kuului ainakin osittain Kaarina Hannuntyttäreelle ja Klas Westgötelle, ja Vääksykin joutui ryöstöjen kohteeksi. Sieltä vietiin peräti viisi pakkaa hollantilaista palttinaa ja turkiksia, mm. viisi mustaa nädännahkaa.

Juhana-herttuan kannattajat vangittiin, siirrettiin Tukholmaan ja tuomittiin. Suurin osa syytetyistä 30 miehestä oli suomalaisia: kahdeksan Suomen alempaan aateliin kuuluvaa hovimestä, 14 drabantia, kuusi voutia ja ratsumiestä sekä kaksi pappia. Aatelismiehet, joukossa myös Kaarinan puoliso Klas Andersinpoika Westgöte, tuomittiin mestattavaksi, muut hirtettiin. Silvotut ruumiit kiinnitettiin nähtäville teulipyöriin Skinnarviksbergenille. Tuomion mukaan *heidät julistettiin “kukin asiansa mukaan kelmeiksi, roistoiksi, valarikkoisiksi, kunniansa unohtaneiksi ja korkean K.M:n ja Ruotsin valtakunnan arkipettureiksi.”* Ylemmän aatelin jäsenet olivat hyvissä ajoin kääntäneet kelkkansa ja liittyneet Erikin joukkoihin.

Neuvoston tuomiossa lukee, että Klas Andersinpoika Westgöte oli *“pysynyt loppuun saakka Herttuan kanssa ja välistä sanonut sellaisia sanoja, että Korkeas.K.M. armollisin herramme ja Kuninkaamme ei olisi ansiollinen kantamaan Ruotsin kruunua, vaan että hän tietäisi hyvin toisen, joka olisi siihen taitavampi, nimittäin Juhana-herttuan, sillä hän halusi olla se, joka ottaisi kruunun Kork.K.M:n päästä ja panisi sen Herttuan päähän”.* Vähän mestauksen jälkeen Kaarina synnytti Viikissä tyttären, joka sai nimen Brita.

Tiedot Turusta Viikkiin kulkivat hitaasti. Kaarina Hannuntyttären tukena koettelemuksissa oli hänen äitinsä Ingeborg Åkentytär. Kaarinan nuorin lapsi Anna kertoi tuosta tilanteesta kuolinvuoteellaan 1646: *“äitimme ryöstettiin niin, että kun sisareni Brita-rouva syntyi, niin äitivainajamme oli niin puilla paljailla, ettei hänellä ollut riepuaakaan, johon hän olisi lapsensa kietonut, vaan hänen täytyi leikata esiliinansa rikki ja kietoa tämä siihen ja hänen lampuotinsa vaimo Benktilästä antoi kapalo-
vyön, jolla lapsi sidottiin”.*

Kaarina Hannuntyttären avioliitto siis päättyi kestettyään vain vajaat kaksi vuotta ja huollettavana oli aiempien lasten lisäksi pieni vauva. Kaarinan oikeus omaisuuteensa asetettiin myös kyseenalaiseksi, tilat palautuivat hetkellisesti kruunulle ja omistajaehdokkaatkin ilmaantui. Kun tilanne kartanossa ei helpottanut, köyhäksi arkipetturin leskeksi vajonnut Kaarina Hannuntytär rohkeni kirjoittaa kuningas Erik XIV:lle: *“Alamaisesti antanut saattaa tiedoksi, että siitä lähtien kun Turun linna kukistui ja Klas Andersinpoika tapettiin väärän menettelynsä takia, hän ja hänen äitinsä Ingeborg Akentytär eivät ole nauttineet mitään rauhaa maillaan, vaan jokainen on riistänyt ja kaapannut itselleen, mitä on saanut, heille kuuluvaa sekä irtainta että kiinteää, ja että heillä ei ole mitään, millä ravita ja auttaa itseään ja pieniä lapsiaan”.* Tämän perusteella kesäkuussa

1564 Erik XIV totesi kirjeessään Kaarinan ahdingon. Kuningas otti *“vaimo Kaarinan sekä hänen äitinsä vaimo Ingeborg Akentyttären ja lapset meidän kunink. rauhaamme, turvaamme ja suojelukseemme kaikkea väkivaltaa ja vääryyttä vastaan”*. Erik antoi avoimella kirjeellä tiedoksi, että Kaarina Hannuntyttären tulee saada takaisin kaikki menettämänsä ja että hän *“estämättä pitääkoon tilat ja talot ja muuten kaiken irtaimen, jonka Juhana-herttua on hänelle lahjoittanut ja antanut.”*

Erikin toiminta osoittaa, miten Vaasoilla oli tapana veljesriidoista huolimatta huolehtia sukuun kuuluvista. Myös Juhana huolehti aikanaan Eerikin leskestä Kaarina Maununtyttärestä. Kaarina sai siis pitää Väaksyn ja Penttilän kartanot, ja ilmeisesti hän tällöin muutti lapsineen Väaksyyn.

Myös Juhana pyrki huolehtimaan Kaarinan kanssa saamistaan lapsista. Ainakin Sofian ja Juliuksen tiedetään olleen isänsä uuden perheen hoidossa, vaikka perhe virallisesti olikin vankina Gripsholmissa.

Ainoastaan nuorin, Lucretia, oli jäänyt Suomeen äitinsä ja äidinäitinsä hoitoon. Vankeusajan pitkittyessä Sofia ja Julius otettiin Juhanan valituskirjeen mukaan häneltä ja Katarina Jagellonicalta pois. Lapsista kuitenkin huolehdittiin edelleen Tukholman linnassa eikä heitä lähetetty äitinsä luokse Väaksyyn.

Kaarina Hannuntytär Lars Hordeelin puolisona

Anna Hordeelin sanoin Kaarina *“istui leskenä yhdeksän vuotta, kunnes Lauri Heikinpoika sai hänet”*. Lauri Heikinpoika eli Lars Henrikinpoika Hordeel asui naapurikartanossa Liuksialassa. Avioliitto solmittiin 1572.

Lars Hordeel oli kotoisin Kokemäen Ylistaron kylästä. Hänestä tuli vuonna 1572 Ylä-Satakunnan vouti. Liuksialan kuninkaankartano ei avioliiton solmimisen jälkeen kuulunut enää Lars Hordeelille. Se annettiin Kaarina Maununtyttärelle, joka muutti kartanoon Sigrid-tyttärensä kanssa. Kaarinat asuivat rajanaapureina, mutta Vaasa-veljesten puolisoiden ei tiedetä olleen keskenään tekemisissä, vaikka romanttinen tarina kertoo heidän istuttaneen puun sovinnon merkiksi.

Juhana III piti edelleen huolta Kaarinasta, sillä hänen kruunulta saamaan eläkkeeseen lisättiin sata päivätyötä, jotka Kangasalan talonpoikien tuli tehdä. Lisäksi talon palvelusväkeä lisättiin yhteentoista renkiin ja kymmeneen piikaan.

Juhanan huolenpidosta kertoo myös se, että Kaarinan puoliso Lars Henrikinpoika Hordeel aateloitiin vuonna 1576 ja hänen valtuuksiaan käskynhaltijana lisättiin. Hän sai vastuulleen koko Kokemäenjoen läänin. Lars Hordeelilla oli Kokemäellä sekä maaomaisuutta että läänityksiä. Hänellä oli myös virkatehtävien hoidon takia asunto Turussa. Aateloinnin yhteydessä Lars sai vaakunan, joka kuvasi kuutta hopeoitua ruutanaa sinisessä kentässä.

Kaarina synnytti kuudennen lapsensa vuoden kuluttua avioliiton solmimisesta. Anna-tytär jäi ainoaksi lapseksi tästä avioliitosta. Myös muut Kaarinan lapset, Sofia, Julius, Lucretia ja Brita viettivät aikaa Väaksyssä. Perhe kuitenkin pieni pian, sillä aikuiset lapset lähtivät maailmalle. Sofia lähetettiin 1576 prinsessa Elisabetin hoviin Tukholmaan oppimaan hovitapoja, Julius sai omat tilukset, ja syksystä 1579 hänen nimensä alkoi esintyä Turun linnan tileissä.

Vuonna 1580 Juhana III nimitti Juliuksen Turun linnan käskynhaltijaksi. Kyseessä oli kunnianimitys, sillä samassa nimityskirjeessä Juhana määräsi Lars

Henrikinpoika Hordeelin ottamaan vastuulle Turun linnan komennon. Keivällä 1580 Turun linnan muuttaneeseen perheeseen kuului Larsin ja Kaarinan lisäksi Brita Klauntytär ja Anna. Julius oli tullut lintaan jo aiemmin ja syksyllä sinne saapui myös Lucretia ja lopulta myös jo avioitunut Sofia, jonka piti saada elatus linnasta niin kauan kuin hänen puolisonsa Pontus de la Gardie oli sotaretkellä. Kaarina oli taas linnan emäntä.

Kaarina ja Lars viettivät aikaa myös Vääksyssä, jossa tiedetään myös Sofian seurueineen oleskelleen.

Julius seurasi Pontus de la Gardieta sotaretkelle Viipuriin. Sieltä käsin Pontus kävi sekä Turun linnassa että Vääksyssä, jossa vietettiin yhteistä joulua 1581. Joulun juhlinnasta kuitenkin puuttui Julius, joka oli yllättäen sairastunut Viipurissa ruttoon. Palatessaan kaupunkiin Pontus joutui osallistumaan lankonsa Juliuksen hautaamiseen.

Kaarinan Pontus-vävy jatkoi sotaretkiään. Viron, Inkerin ja Karjalan valloistusten jälkeen Pontus asettui asumaan Sofian kanssa Tallinaan. Perhe oli kasvanut sotaretkistä huolimatta. Turussa 1581 oli syntynyt tytär Brita, Tallinnassa syntyivät seuraavina vuosina ensin Johan ja sitten Jakob. Jälkimmäinen synnytys kesäkuussa 1583 koitui Sofian kohtaloksi, sillä hän kuoli 27-vuotiaana lapsivuoteeseen. Kaarina Hannuntytär menetti lyhyen ajan sisällä toisen lapsensa, mutta tilalle hän sai kolme pientä lapsenlasta, joista vanhin oli juuri täyttänyt kaksi vuotta ja nuorin oli vastasyntynyt sylilapsi.

Suruviestit eivät loppuneet tähänkään, sillä myös Lucretia-tytär kuoli Tukholmassa tammikuussa 1585. Lucretia oli kihloissa Karl Gustavinpoika Stenbockin kanssa, joka kahdeksaa vuotta myöhemmin avioitui hänen sisarpuolensa Britan kanssa.

Vuoden 1585 syksyllä Pontus de la Gardie hukkui Narvajokeen. *“Kanssaveljemme Herra Pontus de la Gardie, joka pitkästä sairaudesta oli ennestään melko heikko ja jo niin poissa tolaltaan, että hän sekä kauhusta että voimattomuudesta ei yhtään voinut itseään auttaa, pääsi siellä vahitettavasti bengestään”* kuvasi eräs eloonjäänyt lotjaonnettomuutta, jossa hukkui kaikkiaan parikymmentä henkeä. Pontus haudattiin 1586 puolisonsa Sofian viereen Tallinnan tuomiokirkkoon.

Pontuksen kuolemaan päättyivät Turun linnan loiston päivät. Kaarina vietti aikaansa entistä enemmän lastenlastensa kanssa Vääksyssä vuoteen 1589 asti. Tälöin isoisä Juhana III otti heidät luokseen Tukholmaan. Myös Lars Hordeel oleskeli paljon Vääksyssä perheensä parissa hoitamassa omaa talouttaan. Ei siis ihme, että Juhanan mielestä hän hoiti huonosti käskynhaltijan tehtäväänsä Turun linnassa.

Kaarinan lasten vaihteita ja heistä alkaneita sukuja

Juhanan lapset

Lapsista Augustus kuoli varhain. Juhana aatelo Sofian, Juliuksen ja Lucretian ‘Gyllenhielm’ -nimisiksi vuonna 1577. He saivat kartanoita ja muita huomattavia maaomaisuuksia ympäri Suomea. Esimerkiksi Sofia sai 57 taloa Lounais-Suomesta.

Sofia oli Juhanan lapsista ainoa, joka sai perillisiä. Lucretia ja Julius kuolivat naimattomina nuorina aikuisina.

Sofia-tyttären jälkeläisiä ovat monet ruotsalaiset ja suomalaiset aateli- ja porvarissuvut, esim. Wrede, Posse, Armfelt, von Essen ja Ramsay.

Sofian ja Pontuksen lapset olivat Brita, Johan ja Jakob de la Gardie. Britan ensimmäinen puoliso oli kenraalieversti Jesper

Matinpoika Kruus, jonka kanssa hänellä oli viisi lasta. Heistä polveutuu Krus af Gudhem - suku. Johanilla ei ollut lapsia. Kuuluisin sisaruksista oli Jakob de la Gardie, "Laiska - Jaakko". Hän piiritti Moskovaa niin kauan, että syntyi sananlasku "lähtee kesät, lähtee talvet, vaan ei lähde Laiska - Jaakko".

Jakobin puoliso oli Ebba Brahe, Kustaa II Aadolfin nuoruudenrakastettu. Heidän jälkeläisensä haarautuvat Ruotsissa de la Gardie-, Stenbock-, Lewenhaupt-, Banér-, Ribbing- ym. sukuihin, ja Creutz-sukua myöten myös Suomeen, mm. von Born-, von Willebrandt-, Ehrnrooth-, von Haartman- ja von Bondsdorff - sukuihin.

Brita

Viikin kartano jäi Britalle ja hänen aviomiehelleen Carl Gustavinpoika Stenbockille. Pariskunnan jälkeläiset ovat ruotsalaisia aatelissukuja: Natt och Dag, Rudebeck, Falckenberg, Bonde.

1600-luvun Bonde-suvun jälkeläisiä ovat Clodt-suvun jäsenet Pietarissa ja sen jälkeen Järnefeltit Suomessa, mm. kirjailija Arvid Järnefelt, säveltäjä Armas Järnefelt, Sibeliuksen puoliso Aino Järnefelt, ja hänen lapsensa näyttelijä Ruth Snellman, Jeanne Margareta Sibelius ja arkkitehti Heidi Kristina Sibelius.

Maaliskuu 1883

Opaswano Järnefeltin Tytti

El. Piittlin Tyttären ja hänen vaimonsa Tyttären Allina

Anna

Anna Larsintyttären puoliso oli Hans Märteninpoika Boije af Gennäs (1581 - 1617), Novgorodin linnan komentaja.

Annan jälkeläisiä ovat useat suomalaiset vaikuttajat, mm. Kustaa Mauri Armfelt, Runar Schildt, Risto Ryti, Rolf Nevanlinna, Georg Henrik von Wright, Otto Iivari Meurman, Lars Gestrin, Taina Elg, Jörn Donner, Jussi Pekka Alanen, Wenzel Hagelstam. Myös Ruotsin murhatun pääministerin Olof Palmén sukujuuret ulottuvat Anna Hordeeliin.

Kaarinan elämän loppuvaihe

Kaarina eli Vääkssä viimeiset aikansa ja kuoli siellä vuonna 1596. Vääkсын rakennuksista Kaarina Hannuntyttären ajalta ei ole tietoa. Puistossa olevan vanhan kellarin oletetaan olevan osa vanhan päärakennuksen perustusta.

Kaarinan puoliso Lars Hordeel kuoli 1591. Hänet haudattiin Kangasalan hautausmaalle. Tarina kertoo, että Larsin parta olisi kasvanut hautapaaden alta maan pinnalle.

Kaarina kuoli ilmeisesti juuri ennen kuin nuijamiehet tulivat Vääkseen joulukuussa 1596. Hänet haudattiin todennäköisesti miehensä viereen. Tutkija Juhani Rinne löysi 1922 Turun tuomiokirkon kaivauksissa hautakiven, jossa oli Kaarina Hannuntyttären vaakuna. Myöhemmin Rinteen kaivaukset luokiteltiin kuitenkin harrastajamaisiksi.

Kaarinasta ei ole jäänyt jälkipolville yhtään kuvaa. Syynä on ilmeisesti se, ettei Kaarina Hannuntytär ollut niin merkittävä henkilö, että hänestä olisi maalautettu muotokuva tai sitten 1500-luvun tunnistamattomista maalauksista yhtään ei ole voitu varmistaa Kaarina Hannuntyttären kuvaksi.

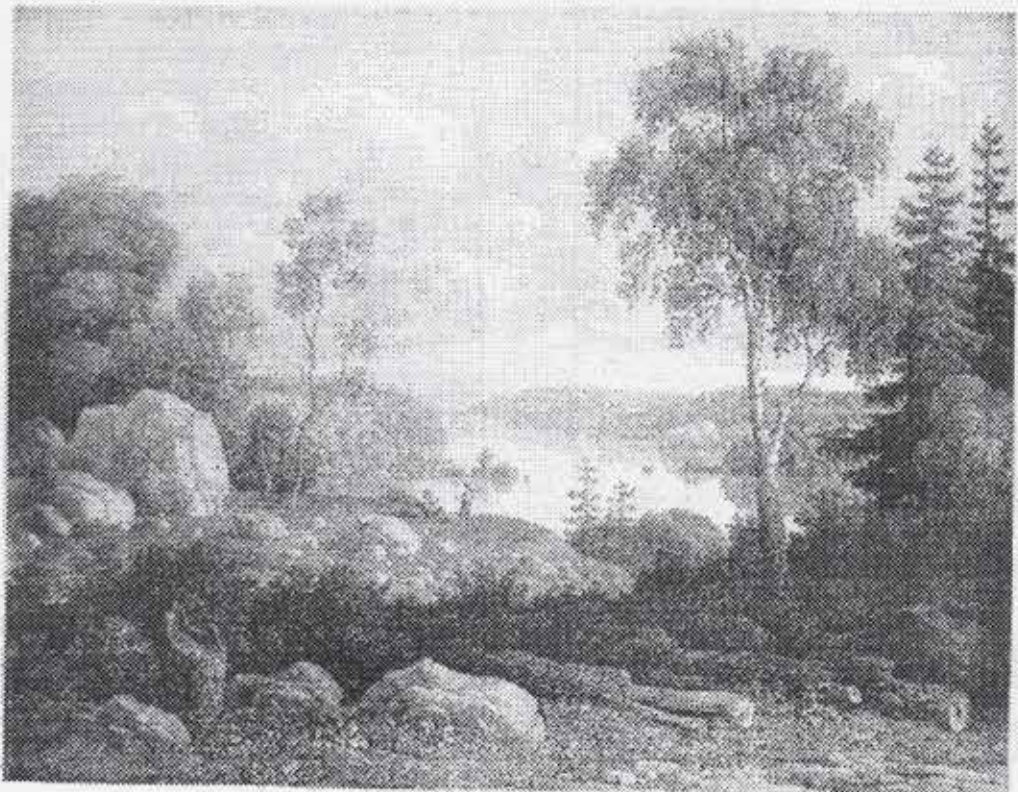
Kaarina Hannuntytär oli kuollessaan varakas nainen. Hänen jäämistössään Vääksyssä oli mm. suuri määrä kulta- ja hopeakäätyjä ja -vöitä, jalokivikoristeisia riipuksia, 17 kivisormusta, 6 sileää kulta-sormusta sekä erilaisia hopeanappeja ja solkia. Yhdessä ketjussa oli kuningas Juhana III kultainen mitali "conterfej" (muotokuva). Riipuksiin kuului kivikoristeinen hopearisti, jonka killuttimena oli helmi sekä pari smaragdein ja helmin koristeltua korua, joista toinen oli pyöreä ja helmikilluttimella varustettu bonettikoru. Kaarinalla oli myös pari pientä kultakorua, joista toinen oli koristettu helmin ja toinen vihrein kivin. Lisäksi hänen koruvarastonsa kuului punaisilla ja sinisillä kivillä koristettuja hopeakoruja, joista yhdessä oli helmiäistä. Kahdessa kivisormuksessa oli käytetty Käkisalmen rubiineja koristeena. Hänen omaisuuteensa kuului myös 400 oravan,

33 nädän ja 35 ketun nahkaa. Lisäksi mainitaan kaksi hyvää sudennahkaa, yksi ahmannahka ja seitsemän uutta karhunahkaa.

Kaarina Hannuntyttären vaakuna, kuninkaalliset pidot Penttilässä ja Vääksyn lehmukset

Kaarina on ilmeisesti aateloitu, vaikka tästä ei ole löytynyt mainintaa asiakirjoista. Aatelisuuden merkiksi hänellä oli oma vaakuna. Se oli ilmeisesti mukaelma Kaarinan esiäidin suvun vaakunasta. Kaarinan äidin Ingeborg Äkentyttären äidinäiti Märta Knutintytär kuului sukuun, jonka vaakunassa oli tähden yläpuolella parru. Kaarinankin vaakunassa oli parrun alapuolella yksi tähti ja yläpuolella kaksi tähteä.

Helmersen: Siuro 1823

Vaikka Kaarina ei koskaan asunut Knuutilassa, hän on varmasti useinkin astellut Penttilän tiluksillaan. Kaarina lienee kuulunut seurueeseen jo vuonna 1556, jolloin Juhana-herttuan tiedetään oleskelleen Penttilän kartanossa. Täällä järjestettiin kuninkaalliset pidot, joihin Hämeenkyrön talonpoikia, kirkkoherraa ja nimismiestä vaadittiin toimittamaan säilyneen luettelon mukaan toimittamaan seuraavat tarvikkeet:

kolme tynnyriä leipää, 25 tynnyriä olutta, 13 leiviskää voita, 14 leiviskää läskiä, 24 leiviskää lihaa, viisi nuorta härkää, 20 lammasta, kaksi hanhea, 44 kanaa, yksi nelikko herneitä, puoli pannia ryynejä, kolme leiviskää kuivaa kalaa, kaksi tynnyriä suolakalaa, neljä leiviskää suolaa, 85 kynttilää ja 30 kuormaa heinää.

Myöhemmiltä ajoilta on tietoja Penttilän lampuodin emännän ja Kaarinan yhteyksistä. Esimerkiksi Brita-tyttären synnyttyä Penttilän emäntä huolehti puille paljaille ryöstetystä Kaarinasta lähettämällä vastasyntyneelle kapaloita. Kaarinan tiedetään myös kätkeneen Penttilään omaisuuttaan turvaan ryöstäjiltä.

Vääksyn kartanon puistossa on jäljellä lehmuskuja, jota väitetään Kaarina Hannuntyttären istuttamaksi. Knuutilaan haettiin sieltä vuonna 2000 kolme pientä lehmusta. Ne kasvakoot kertomassa jälkipolville Kaarina Hannuntyttären ajoista täällä.

Kirjoituksen on koostanut
Marketta Kalmanlehto
FM Mirja Fjällströmin
ja arkkitehti Elmar Badermannin
Siuro-Seuralle tuottamien
tekstien pohjalta.

*Sakkö valaisi emiker-
nan kassa talossa.*

Lokakuu 1919

1919,		Jouluku.	
Wärd	År	Wärd	År
16 T Sieff, Sagn a. 5,53	0,40 l. 4 l. 0,45 a.		
17 P Mielandra	0,47 a. 10.		
18 M Vuokas, Lucina 7,37	0, 3 3 (		
91. 102. 1-8. - 1 Wärd. 2: 24. - 31. 91. 1-4.			
19 S a 4 Hufvudsp.	3,24	1,24	♂ (1); ♀ (1)
20 M Ranper	9, 9	2,44	♂; ♀ f. 11.
21 T Mirger	9,53	3, 2	♀ (1)
22 R Pyja	10,37	5,10	
23 T Severi	11,21	6,35	♂ f. 10, 10 l.
24 P Bjular	1, 0, 6	last. 15	f. 1. 11.
25 V Hilba	0,52	4,38	(♂ & ♀) ♀ (1)
Naam. 10. 1-12. - 30. 2: 24-41. - 31. 92. 1-7.			
26 S * 18 f. Kofu. p.	1,39	5, 3	(Naam. Minartha)
27 M Jekin	2,27	5,44	
28 T Gimo	3,10	8,34	(etel.)
29 R Alfred	4,16	7,35	
30 T Ruskava	5,81	8,44	
31 P Kirturi	5,39	9,59	
Wärdets veck.	v. veck.	veck.	Wärdets veck.
Wärd	l. m.	l. m.	Wärd
17	6 44	11 46	4 48
19	6 49	11 45	4 40
21	6 54	11 45	4 30
22	6 57	11 45	4 25

Suomen Usutuksen Naisluettelo

Omiutus nykyisellä tavalla vuodesta 1687.

Jalmari Finne

	Omiustajana	Syntynyt	Kuollut
Pirkkala Penttilä Toppilä			
Penttilän kysä on ollut aikaisemmin läänitettyinä ja muodostanut säterikartanon.			
1. <u>Urho Olavinpoika</u> Puoliso: Dorotea Edellisen poika:	1687-1701		
2. <u>Urho Urjonpoika</u> Puoliso: Bappu Heikintytär Edellisen poika:	1708-1732	1686 1681	1759 1761
3. <u>Taakko Urjonpoika</u> Puoliso: 1741 Anna Juhontytär Korvolan Ollilasta Edellisen poika:	1733-1762	1708 1717	1782 1775
4. <u>Simo Taakonpoika</u> Puoliso: Pirkko Cerikintytär Edellisen poika:	1763-	1744 1750	1811 1808
5. <u>Natami Simonpoika</u> Puoliso: 1808 Helena Antintytär Naiistenmatkan Rööstilästä Edellisen poika:		1780 1787	1860 1860
6. <u>Kaarle Iftaim Nataminpoika</u> Puoliso I: Maria Juhontytär Rarkusta II: Ristaava Kallentytär Nlöjärveltä Edellisen poika:		1809 1810 1823	1899 1847 1911
7. <u>Frans Oskar Urvid Kallenpoika Knuutila</u> Puoliso: 1880 Seralia Ristaantytär Lihasula Kangasalta	1880-1932	1851 1861	1932 1951
<u>Perikunta</u>	1951-64		

FIAT-LADA-LANCIA-SAMARA-ALFA ROMEO
HUOLTO PELAA NOKIALLA!

Fiat-Lada-Lancia-Samara-Alfa Romeo
-takuuhuollot
-varaosat

Huom! Huollamme myös muut merkit.

NOKIAN AUTOTALO OY
 Haavistontie 18, Nokia • Puh. 342 0177

HÄIJÄÄN RAUTAKAUPPA
itsenäinen rautakauppa

Tupurlantie 7 - 38420 Häijää
 Puh. (03) 512 3811 - Fax (03) 512 3823

UUSI ON!

Nimittäin Häijään Rautakauppa.
 Kokonaan uudistuneet valikoimat rakentajille,
 mökin kunnostajille, remonttijoille, kodin uudistajille ...

Siuron Metallirakenne Oy
 37200 SIURO, puh. (03) 340 3342, fax (03) 340 3661
“ALUMIINI ON ALAAMME”

STEEL OY

Knuutilankatu 1, 37200 Siuro
 Puh. (03) 340 3030, fax (03) 340 3911
 e-mail: pkyhtiot@pkyhtiot.com

KONEPAJA **OY**

YHTIÖT

RAUTIA

PLUSSA

Palvelemme
 ark. 8.30 - 18
 la 8.30 - 14

RAISAMO

Rounionkatu 1, puh. 3143 2500, NOKIA

Tervetuloa!
www.rautia.fi

*Hyvä Joulua ja
Viemättömän Uuden Vuoden
toivottaa*

**Siuron Kukka
ja Kemikalio**
puh. 340 3487

- Joulusetelmat
ym. sidontatyöt
- On line Veikkaus
- Postipalvelut

Avoimna:
ark. 10 -19
la 9 -18
su 10 -15

03 - 340 2290

SIURON APTEEKKI

Pentintie 4, 37200 Siuro
Ma-pe 9.30 - 17.00

Vene ja Puutyö Marko Moilanen
Färmin tie 2 37200 Siuro
040-506 3655 email. kalevala@siuro.net

SIURON
VALVINTYÖLLY
KULJUNTIE 2 37200 SIURO

**SIURONKOSKEN
VOIMALA**

Kuljuntie 1

Timo Oksanen

050 - 383 9921

Juhlatilojen vuokrausta
tanssiaisiin, häihin, juhliin

Marketta Mäkinen

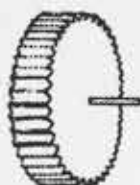
Kuvataiteilija

050 - 306 1505

**Puupään
puukeittiöt**

040 - 739 0620

**Siuronkosken
Paino Ky**

Kosken voimalla

050 - 370 7170

Pentin vaakuna